

ДЗЯРЖАЎНАЯ ўСТАНОВА
«ВІЦЕБСКАЯ АБЛАСНАЯ БІБЛІЯТЭКА ІМЯ У.І. ЛЕНІНА»
УСТАНОВА АДУКАЦЫІ «ВІЦЕБСКІ ДЗЯРЖАЎНЫ ўНІВЕРСІТЭТ
ІМЯ П.М. МАШЭРАВА»
КАФЕДРА ГІСТОРЫІ БЕЛАРУСІ

ВІЦЕБСКІ КРАЙ

Т. 5

*Матэрыялы V Міжнароднай навукова-практычнай
канферэнцыі «Віцебскі край»,
прысвечанай Году малой радзімы*

21 лістапада 2019 г., Віцебск

Мінск 2020

УДК 947(Р476.5)
ББК 63.3(4 Бей-Вит)5
В54

Рэцэнзенты:

прафесар кафедры гуманітарных навук установы адукацыі
«Брэсцкі дзяржаўны тэхнічны ўніверсітэт», доктар гістарычных навук,
прафесар М. В. Стралец,

загадчык кафедры славянскай філалогіі ўстановы адукацыі
«Полацкі дзяржаўны ўніверсітэт», кандыдат філалагічных навук,
дацэнт С. М. Лясовіч,

дацэнт кафедры культуралогіі і псіхолога-педагагічных дысцыплін установы
адукацыі «Беларускі дзяржаўны ўніверсітэт культуры і мастацтваў»,
кандыдат педагагічных навук А. В. Прудзеіна

Рэдакцыйная калегія:

Т. М. Адамян (гал. рэд.), В. М. Камендантава, Л. І. Рагачова,
В. М. Аўсяннікава, А. М. Васілеўская, Н. В. Фенчанка

Віцебскі край : матэрыялы V Міжнароднай навукова-практыч-
В54 най канферэнцыі «Віцебскі край», прысвечанай Году малой радзімы,
21 лістапада 2019 г., Віцебск / Дзяржаўная ўстанова «Віцебская аблас-
ная бібліятэка імя У. І. Леніна», Установа адукацыі «Віцебскі дзяржаўны
ўніверсітэт імя П. М. Машэрава», Кафедра гісторыі Беларусі ; рэдкал.:
Т. М. Адамян (гал. рэд.) [і інш.]. – Мінск : Нацыянальная бібліятэка
Беларусі, 2020. – Т. 5. – 422, [1] с.

ISBN 978-985-7235-41-4

У т. 5 штогадовага выдання «Віцебскі край» увайшлі матэрыялы
V Міжнароднай навукова-практычнай канферэнцыі «Віцебскі край», прысве-
чанай Году малой радзімы, якая адбылася 21 лістапада 2019 г. у ДУ «Віцебская
абласная бібліятэка імя У.І. Леніна».

Выданне адрасавана гісторыкам, музейным супрацоўнікам, архівістам,
краязнаўцам, бібліятэкарам, педагогам і ўсім, хто цікавіцца гісторыяй роднага
краю.

УДК 947(Р476.5)
ББК 63.3(4Бей-Вит)5

ISBN 978-985-7235-41-4

© Дзяржаўная ўстанова «Віцебская
абласная бібліятэка імя У.І. Леніна», 2020
© Дзяржаўная ўстанова «Нацыянальная
бібліятэка Беларусі», 2020

ПРАДМОВА

21 лістапада 2019 г. у ДУ «Віцебская абласная бібліятэка імя У.І. Леніна» адбылася V Міжнародная навукова-практычная канферэнцыя «Віцебскі край», прысвечаная Году малой радзімы. Арганізатарамі канферэнцыі выступілі Віцебская абласная бібліятэка імя У.І. Леніна і Віцебскі дзяржаўны ўніверсітэт імя П.М. Машэрава.

Для ўдзелу ў канферэнцыі было пададзена больш за 70 заявак ад краязнаўцаў, гісторыкаў, супрацоўнікаў архіваў, музеяў, бібліятэк, вышэйшых навучальных устаноў з Беларусі, Латвіі, Расіі, Украіны. Сярод беларускіх удзельнікаў канферэнцыі былі прадстаўнікі з Мінска, Віцебска, Полацка, раённых цэнтраў Віцебскай вобласці. Пленарнае пасяджэнне канферэнцыі было прысвечана народнай гравіраванай Бібліі, створанай ураджэнцам г. Дуброўна Васілём Коранем. Каля 50 выступоўцаў прынялі ўдзел у рабоце наступных секцый: «Гістарычнае краязнаўства», «Мастацтвазнаўства. Культурна-асветныя ўстановы ў сістэме сучаснага краязнаўства», «Літаратурнае краязнаўства. Установы адукацыі ў сістэме сучаснага краязнаўства», «Рэлігійнае краязнаўства: хрысціянская спадчына Віцебшчыны». Шырокая тэматыка дакладаў, прадстаўленых на секцыях, закранала разнастайныя пытанні гісторыі Беларусі, гісторыі мастацтва і кнігадрукавання, літаратуразнаўства, краязнаўства.

У т. 5 штогадовага выдання «Віцебскі край» увайшлі матэрыялы V Міжнароднай навукова-практычнай канферэнцыі. Выданне адрасавана гісторыкам, музейным супрацоўнікам, архівістам, краязнаўцам, бібліятэкарам, педагогам і ўсім, хто цікавіцца гісторыяй роднага краю.

Адмоўнае стаўленне кіраўніцтва Віцебскай губерні да вяртання яе ў склад БССР абумоўлівалася некалькімі прычынамі. Па-першае, прадстаўніцтва беларусаў у савецкіх і партыйных органах губерні было нешматлікім. Кіруючыя пасады ў губкаме РКП(б) і губвыканкаме займалі выхадцы з іншых рэгіёнаў РСФСР. У сувязі з гэтым яны разглядалі беларускія землі як неад'емную частку РСФСР, а беларускае пытанне лічылі міфам. Па-другое, партыйныя і савецкія работнікі асцерагаліся страціць свае пасады, паколькі разумелі, што падчас змены адміністрацыйна-тэрытарыяльнай прыналежнасці Віцебскай губерні рэарганізацыя непазбежна. Па-трэцяе, уз'яднанне губерні з БССР азначала неабходнасць вывучэння беларускай мовы адказнымі работнікамі, а гэта, у сваю чаргу, многіх моцна турбавала. З беларускай мовы ў Віцебскай губерні быў зроблены нейкі жупел, якім палохалі несвядомае насельніцтва. Гэта пры тым, што руская мова, нароўні з беларускай, яўрэйскай і польскай, была афіцыйнай мовай Беларускай рэспублікі. Па-чацвёртае, разгляд справы А. Анохіна паказаў, што ў мэтах дыскрэдытацыі вяртання ўсходнебеларускіх тэрыторый у склад Беларускай рэспублікі праціўнікі яго не грэбуюць распальваннем антысеміцкіх настрояў.

ЛІТАРАТУРА

1. **Дзяржаўны** архіў Віцебскай вобласці (ДАВВ). – Ф. 1821. Воп. 1. Спр. 154. Арк. 205–206.
2. **ДАВВ**. – Ф. 10050-п. Воп. 1. Спр. 629. Арк. 225.
3. **ДАВВ**. – Ф. 10050-п. Воп. 1. Спр. 846.
4. **ДАВВ**. – Ф. 10050-п. Воп. 1. Спр. 847. Арк. 31–32.

*Бондарева Е.М. (г. Витебск),
Валиев М.Т. (г. Санкт-Петербург)*

ВИТЕБСКИЙ ПЕРИОД В ИСТОРИИ СЕМЬИ ЦШОХЕРОВ

Интерес к семье Цшохеров объясняется удивительным переплетением судеб представителей данной династии с двумя родными для авторов городами – Санкт-Петербургом и Витебском.

Эта семья немецкого происхождения проживала в Санкт-Петербурге с середины 1850-х гг. Здесь у главы семейства Оскара Васильевича (1849–[1917]) и его супруги Аманды (1856–?) родились четверо сыновей – Вольдемар (1877–1964), Альфред (1883–1942), Лев (1885–1969), Максимилиан (1887–[1942]) и трое дочерей – Элеонора (1875–?), Эрна (1894–1986) и Евгения (1897–?) [13, л. 56]. Оскар Цшохер после окончания гимназии Карла Мая ра-

ботал в ней преподавателем. Это знаменитое учебное заведение окончили и его сыновья.

Революционные события 1917 г., царившие в Санкт-Петербурге голод и разруха подвигли семью Цшохеров к переезду в более благополучный регион. Вероятно, на семейном совете предпочтение было отдано Витебску, где в это время работал бывший сослуживец и товарищ Альфреда Марк Шагал. Первым в Витебск приехал Альфред. Позднее к нему присоединились братья Лев, Максимилиан и Вольдемар, мать Аманда Федоровна и сестра Евгения. Последовательность прибытия в Витебск членов семьи Цшохеров можно проследить по документам Государственного архива Витебской области, благодаря которым установлено, что Альфред получил должность 24 сентября 1918 г., Лев – 10 октября 1918 г., Максимилиан – 28 ноября 1918 г., Вольдемар – не позднее 20 ноября 1922 г. Аманда Федоровна и ее дочь Евгения впервые упоминаются как проживающие в Витебске в анкете Максимилиана Цшохера, датированной 12 февраля 1919 г.

С помощью архивных документов удалось обнаружить витебские адреса проживания Цшохеров. Аманда Федоровна, Альфред, Максимилиан и Евгения первоначально проживали на ул. Суворовской, д. 9, кв. 9 (ныне ул. Суворова). Позднее они жили в здании Витебского сельскохозяйственного техникума, расположенном на углу Никольской и Алексеевской улиц (ныне ул. 1-я Доватора). Вольдемар снимал квартиру по адресу: ул. Спасская, д. 12 (ныне ул. Путьна) [11, л. 2].

Жизнь Альфреда Цшохера была связана с Витебском вплоть до 1932 г. Здесь он смог применить на практике полученное ранее юридическое и музыкальное образование. Занимая последовательно должности уполномоченного на правах эмиссара музыкального отдела Народного комиссариата просвещения РСФСР в Витебске и Витебской губернии, заведующего музыкальным подотделом, подотделом искусств, подотделом художественного образования отдела народного образования Витебского губисполкома (губоно), А. Цшохер сыграл заметную роль в культурной жизни Витебска. Приезд Альфреда Оскаровича совпал с организацией в Витебске народной консерватории. В обязанности А. Цшохера входило обеспечение консерватории учебными пособиями, музыкальными инструментами, нотами, денежными средствами [10, л. 8].

По роду деятельности А. Цшохер знал помимо художника М. Шагала таких выдающихся людей, проживавших в это время в Витебске, как Николай Андреевич Малько (1883–1961) – русский дирижер, педагог, директор Витебской народной консерватории (1918–1921), Борис Моисеевич Суходрев (1870–?) – руководитель Витебского отделения Всероссийского профессионального союза оркестрантов.

Параллельно с работой в Витебском губоно А.О. Цшохер принимал активное участие в деятельности Витебского губернского отдела Всероссий-

ского профессионального союза работников искусств (губрабис), являлся депутатом Витебского городского Совета рабочих, крестьянских и красноармейских депутатов (горисполком) [6, л. 104].

В Витебске А. Цшохер состоялся и на педагогическом поприще: работал преподавателем истории музыки 4-й музыкальной школы, заведующим 1-й музыкальной народной школой, преподавателем Витебского музыкального техникума. Помимо этого Альфред занимался юридической деятельностью: входил в состав Витебской коллегии адвокатов, заведовал юридическим бюро [2, л. 1]. Подробно о жизни Альфреда Цшохера в Витебске рассказано в публикациях исследователей А. Лисова и Е. Трусовой «Эмиссар Наркомата просвещения А.О. Цшохер в Витебске (из истории музыкальной культуры города послереволюционного десятилетия)», «Уполномоченный по музыкальным делам (незавершенный биографический очерк об А.О. Цшохере)».

В 1932 г. Альфред Оскарович вернулся в Ленинград, где работал адвокатом в Ленинградской коллегии адвокатов. Умер от голода и истощения зимой 1941–1942 гг.

Вслед за Альфредом в октябре 1918 г. в Витебск приехал его брат Лев. Имея диплом об окончании Института гражданских инженеров, Лев Оскарович 10 октября 1918 г. поступил на должность помощника городского инженера, а 27 ноября того же года был переведен на должность городского инженера в отдел городского хозяйства Витебского горисполкома (Витебский горкомхоз) [9, л. 1, 3]. На этой должности Лев Оскарович занимался вопросами ремонта городских военных помещений и лазаретов. Коллегой Л. Цшохера был известный витебский архитектор, автор проектов множества городских зданий конца XIX – начала XX в. Тихон Васильевич Кибардин (1863–1933). В Витебском горкомхозе Лев Оскарович проработал чуть больше года. Последний раз в документах упоминается в ноябре 1919 г. [8, л. 102]. Частные сверхурочные работы, невысокое жалование стали причиной его увольнения.

Впоследствии он работал в Народном комиссариате пищевой промышленности РСФСР. За участие в антисоветской организации был арестован и приговорен к восьми годам лишения свободы. После освобождения проживал в Москве. Скончался в 1969 г. Похоронен на Введенском кладбище г. Москвы.

28 ноября 1918 г. Максимилиан (в архивных документах встречается также как Макс, Максим) Оскарович Цшохер приступил к работе в должности инспектора лесов земельного отдела исполнительного комитета Витебского уездного Совета рабочих, крестьянских и красноармейских депутатов (Витебский уисполком).

Место работы М. Цшохером было выбрано не случайно: он окончил Санкт-Петербургский лесной институт. 20 января 1919 г. Максимилиан Оскарович был избран секретарем Витебского губернского отдела Всерос-

сийского профессионального союза лесоводов. В 1920–1924 гг. М.О. Цшохер преподавал ботанику, а также возглавлял лесное отделение Витебского сельскохозяйственного техникума.

Как свидетельствуют архивные документы, среди учащихся М. Цшохер пользовался репутацией друга. Они относились к нему с глубоким уважением, как к человеку, который приложил «...массу труда и энергии в организации учебной части...» [3, л. 15].

Коллегами М.О. Цшохера в период работы в техникуме были известные ученые, среди них: Клавдий Иванович Тихомиров (1864–1929) – действительный статский советник, педагог, историк и краевед, заведующий техникумом, Евгений Филиппович Алонов (1875–1929) – ветеринарный врач, общественный деятель, преподаватель зоологии техникума.

В анкетных данных этого периода М. Цшохер указывал, что на его иждивении находились мать Аманда Федоровна и сестра Евгения [4, л. 3, 12]. В марте 1921 г. Евгения подала заявление о зачислении на агрономическое отделение техникума, однако в документах техникума сведений о ее учебе не выявлено [5, л. 47].

Постановлением СНК БССР от 6 августа 1924 г. было принято решение о закрытии Витебского сельскохозяйственного техникума. На его базе в ноябре 1924 г. был открыт Белорусский государственный ветеринарный институт (ныне учреждение образования «Витебская ордена «Знак Почета» государственная академия ветеринарной медицины»). Кадровый состав института был сформирован из сотрудников ликвидированного техникума. Среди них был и Максимилиан Цшохер, который возглавил в новом учебном заведении кафедру ботаники [7, л. 12]. Во второй половине 1920-х гг. уже в качестве доцента кафедры ботаники М.О. Цшохер был направлен на учебу в аспирантуру Ленинградской лесотехнической академии.

После окончания аспирантуры в Витебск он не вернулся. Работал во вновь организованном Архангельском лесотехническом институте (АЛТИ), где возглавлял кафедру ботаники, дендрологии и фитопатологии. Защитил докторскую диссертацию, получил звание профессора биологии. В 1942 г. за антисоветскую агитацию М.О. Цшохер был заключен в исправительный трудовой лагерь сроком на 10 лет, а 6 июля 1942 г. был направлен в Устьвымлаг НКВД. Семьи у 50-летнего профессора не было, в описи имущества при аресте числились лишь несколько рубашек, пальто и книги из институтской библиотеки. Дальнейшая судьба Максимилиана Оскаровича неизвестна.

Вольдемар Цшохер, получив инженерное образование, работал деканом инженерно-мелиоративного факультета Донского политехнического института. Осенью 1922 г. он оставил должность и присоединился к семье, проживавшей в Витебске. Здесь Вольдемар устроился на работу в Плановую комиссию при Витебском губернском экономическом совещании (Витебский губплан), в документах которой он впервые упоминается 20 ноября 1922 г.

[1, л. 237]. Работая в должности заведующего промышленно-технической секцией, профессор смог на практике применить свои теоретические знания, поскольку Витебский губплан занимался вопросами повышения производительности промышленных и сельскохозяйственных предприятий губернии. В силу своих должностных обязанностей В. Цшохер проводил анализ финансово-экономической деятельности крупных промышленных предприятий города и губернии. В Витебске Вольдемар Оскарович работал вплоть до упразднения Витебского губплана в марте 1924 г. в связи с ликвидацией Витебской губернии. Сведений о дате его отъезда из Витебска не обнаружено. Известно, что впоследствии Вольдемар работал заведующим отделом вновь созданного Сейсмологического института Академии наук СССР (СИАН) – первого в России научного института геофизического профиля. В конце 1930-х гг. Вольдемар Оскарович был арестован и выслан в Ашхабад. В Туркменской ССР работал в отделении Академии наук и занимался сейсмографией. Умер в 1964 г. Похоронен в Ашхабаде.

Непросто сложилась жизнь Евгении Оскаровны: в 1938 г. за антисоветскую пропаганду она была арестована. В 1939 г. Верховным Судом РСФСР была оправдана за недоказанность обвинения и освобождена из-под стражи.

Революционные потрясения и репрессии, безусловно, оставили трагический след в фамильной истории Цшохеров. Трое из четырех братьев были репрессированы, Альфред погиб в блокадном Ленинграде, сестры не смогли создать семей [12, с. 324–347]. Только у Альфреда Цшохера остались потомки, которые в настоящее время живут в Санкт-Петербурге и Москве, активно занимаются собиранием истории рода, многие страницы которой мы осветили в предлагаемой статье.

ЛИТЕРАТУРА

1. **Валиев, М. Т.** Семья Цшохеров – ученики школы Карла Мая / М. Т. Валиев // Немцы в Санкт-Петербурге : биографический аспект : XVIII–XX вв. / Рос. акад. наук ; отв. ред. Т. А. Шрадер. – Санкт-Петербург, 2016. – Вып. 10. – С. 324–348.

2. **Государственный** архив Витебской области (ГАВт). – Ф. 2. Оп. 1. Д. 5.

3. **ГАВт.** – Ф. 41. Оп. 1. Д. 585.

4. **ГАВт.** – Ф. 44. Оп. 1. Д. 13.

5. **ГАВт.** – Ф. 44. Оп. 1. Д. 59.

6. **ГАВт.** – Ф. 44. Оп. 1. Д. 123.

7. **ГАВт.** – Ф. 101. Оп. 1. Д. 38.

8. **ГАВт.** – Ф. 173. Оп. 1. Д. 9.

9. **ГАВт.** – Ф. 1001. Оп. 1. Д. 13.

10. **ГАВт.** – Ф. 1001. Оп. 1. Д. 601.

11. **ГАВт.** – Ф. 1050. Оп. 1. Д. 11.

12. **ГАВт.** – Ф. 1821. Оп. 1. Д. 697.

13. **Центральный** государственный исторический архив Санкт-Петербурга. – Ф. 14. Оп. 3. Д. 53073.

ЗВЕСТКІ ПРА АЎТАРАЎ

Аляксеева Таццяна Уладзіміраўна	Настаўнік мастацтваў сярэдняй школы № 44 г. Віцебска
Аніськовіч Марына Маратаўна	Вядучы навуковы супрацоўнік Нацыянальнага Полацкага гісторыка-культурнага музея-запаведніка
Анучына Наталля Уладзіміраўна	Старшы навуковы супрацоўнік Музея беларускага кнігадрукавання Нацыянальнага Полацкага гісторыка-культурнага музея-запаведніка
Арлова Ала Генадзеўна	Краязнавец (аг. Бачэйкава)
Арлоўскі Глеб Сяргеевіч	Архітэктар (г. Віцебск)
Бараноўскі Аляксандр Віктаравіч	Аспірант Інстытута гісторыі НАН Беларусі
Бараноўскі Андрэй Леанідавіч	Галоўны бібліёграф навукова-даследчага аддзела бібліяграфіі Нацыянальнай бібліятэкі Беларусі
Бароўка Ванда Юльянаўна	Прафесар кафедры літаратуры Віцебскага дзяржаўнага ўніверсітэта імя П.М. Машэрава, д. філал. н., прафесар
Басенка Руслан Аляксандравіч	Дацэнт кафедры правазнаўства Палтаўскага інстытута эканомікі і права Адкрытага міжнароднага ўніверсітэта развіцця чалавека (г. Палтава, Украіна), к. пед. н.
Бондарава Алена Міхайлаўна	Вядучы архівіст аддзела інфармацыйна-пошукавых сістэм і аўтаматызаваных архіўных тэхналогій Дзяржаўнага архіва Віцебскай вобласці
Вакар Людміла Уладзіміраўна	Вядучы метадыст Віцебскага абласнога метадычнага цэнтра народнай творчасці, к. мастацтвазнаўства
Валіеў Мурат Цімуравіч	Кіраўнік праекта «Таварыства сяброў школы Карла Мая» (г. Санкт-Пецярбург, Расія)
Воднева Ірына Пятроўна	Загадчык Краязнаўчага музея г. Полацка, філіяла НППКМЗ
Гадлеўская Анастасія Аляксандраўна	Студэнтка Беларускага дзяржаўнага ўніверсітэта, член Саюза мастакоў народнага мастацтва Расійскай Федэрацыі
Гайдукоў Канстанцін Пятровіч	Настаўнік замежных моў Выдрэйскай ясляў-сада базавай школы Лёзненскага раёна
Ганчарова Іна Уладзіміраўна	Загадчык сектара навукова-даследчага аддзела бібліятэказнаўства Цэнтральнай навуковай бібліятэкі імя Якуба Коласа НАН Беларусі

Гладкова Ганна Аляксандраўна	Дацэнт кафедры літаратуры Віцебскага дзяржаўнага ўніверсітэта імя П.М. Машэрава, к. філал. н., дацэнт
Год Наталія Уладзіміраўна	Дацэнт кафедры сусветнай гісторыі і метадыкі выкладання гісторыі Палтаўскага нацыянальнага педагагічнага ўніверсітэта імя У.Г. Караленкі (г. Палтава, Украіна), к. пед. н., дацэнт
Давідоўская Вольга Мікалаеўна	Галоўны захавальнік фондаў Віцебскага абласнога краязнаўчага музея
Дзедушкова Алена Генадзеўна	Настаўнік працоўнага навучання Полацкай дзяржаўнай гімназіі № 1 імя Францыска Скарыны
Дубоўская Таццяна Аляксандраўна	Дацэнт кафедры замежных моў і міжкультурных камунікацый Віцебскага філіяла УА ФПБ «Міжнародны ўніверсітэт «МІТСО», к. філал. н.
Ермалёнак Вітольд Антонавіч	Настаўнік гісторыі, кіраўнік музейнага аб'яднання Міёрскай сярэдняй школы № 3 імя Героя Савецкага Саюза Ягора Андрэвіча Томкі
Жукоўскі Віктар Васілевіч	Настаўнік географіі сярэдняй школы № 2 г. Оршы
Залатая Юлія Віктараўна	Вядучы бібліятэкар аддзела краязнаўчай літаратуры і бібліяграфіі Віцебскай абласной бібліятэкі імя У.І. Леніна
Іванова Таццяна Пятроўна	Дацэнт кафедры правазнаўства і сацыяльна-гуманітарных дысцыплін Віцебскага філіяла УА ФПБ «Міжнародны ўніверсітэт «МІТСО», к. гіст. н., дацэнт
Казлова Алена Уладзіміраўна	Намеснік дырэктара па вучэбнай рабоце Полацкай дзяржаўнай гімназіі № 1 імя Францыска Скарыны
Каралёў Максім Генадзевіч	Старшы выкладчык кафедры сацыяльна-гуманітарных навук Віцебскага дзяржаўнага ордэна Дружбы народаў медыцынскага ўніверсітэта
Карпекін Канстанцін Рыгоровіч	Галоўны захавальнік фондаў Дзяржаўнага архіва Віцебскай вобласці, к. гіст. н.
Катовіч Таццяна Віктараўна	Прафесар кафедры ўсеагульнай гісторыі і сусветнай культуры Віцебскага дзяржаўнага ўніверсітэта імя П.М. Машэрава, д. мастацтвазнаўства
Кошман Павел Рыгоровіч	Дэкан факультэта павышэння кваліфікацыі і перападрыхтоўкі кадраў Мазырскага дзяржаўнага педагагічнага ўніверсітэта імя І.П. Шамякіна, к. філал. н., дацэнт
Куксёнак Марына Віктараўна	Навуковы супрацоўнік Музея гісторыі і культуры г. Наваполацка

Кулінок Вольга Іванаўна	Настаўнік рускай мовы і літаратуры Полацкай дзяржаўнай гімназіі № 1 імя Францыска Скарыны
Лабоха Наталля Віктараўна	Настаўнік гісторыі Полацкай дзяржаўнай гімназіі № 1 імя Францыска Скарыны
Леаненка Станіслаў Пятровіч	Выхавальнік сярэдняй школы № 2 г. п. Бешанковічы, краязнавец
Лісаў Аляксандр Генадзевіч	Загадчык кафедры філасофіі і паліталогіі Віцебскай ордэна «Знак Пашаны» дзяржаўнай акадэміі ветэрынарнай медыцыны, к. мастацтвазнаўства, дацэнт
Лялькіна Ала Міхайлаўна	Вядучы метадыст Віцебскага абласнога метадычнага цэнтра народнай творчасці
Ляшчынскі Міхаіл Аляксандравіч	Намеснік старшыні Віцебскага абласнога савета ветэранаў
Мандрык Іван Уладзіміравіч	Прафесар кафедры гісторыі Беларусі Віцебскага дзяржаўнага ўніверсітэта імя П.М. Машэрава, д. гіст. н., прафесар
Марціновіч Сяргей Віктаравіч	Галоўны захавальнік фондаў Віцебскага раённага гісторыка-краязнаўчага музея
Мясаедава Святлана Мікалаеўна	Вядучы архівіст Дзяржаўнага архіва Віцебскай вобласці
Навасельцава Ганна Віктараўна	Дацэнт кафедры літаратуры Віцебскага дзяржаўнага ўніверсітэта імя П.М. Машэрава, к. філал. н., дацэнт
Навумава Наталля Міхайлаўна	Намеснік дырэктара па вучэбнай рабоце Полацкай дзяржаўнай гімназіі № 1 імя Францыска Скарыны
Нікіцін Станіслаў Пятровіч	Захавальнік музейных экспанатаў народнага музея «Гісторыя Заронаўскага краю», краязнавец
Нікіціна Людміла Канстанцінаўна	Захавальнік музейных экспанатаў народнага музея «Гісторыя Заронаўскага краю», краязнавец
Новак Галіна Рыгораўна	Педагог дадатковай адукацыі Віцебскага гарадскога цэнтра дадатковай адукацыі дзяцей і моладзі
Падліпскі Аркадзь Міхайлавіч	Краязнавец (г. Віцебск)
Паўловіч Мікола	Краязнавец (г. Даўгаўпілс, Латвія)
Пензін Віктар Пятровіч	Прэзідэнт Акадэміі народнага мастацтва (г. Масква, Расія)
Півавар Мікалай Васілевіч	Настаўнік гісторыі Віцебскага кадэцкага вучылішча, к. гіст. н., дацэнт

Пірагова Вольга Уладзіміраўна	Малодшы навуковы супрацоўнік навукова-даследчага аддзела бібліятэказнаўства Цэнтральнай навуковай бібліятэкі імя Якуба Коласа НАН Беларусі
Правілаў Уладзімір Пятровіч	Выкладчык па класе баяна і акардэона Віцебскага дзяржаўнага музычнага каледжа імя І.І. Сяляцінскага, член праўлення ГА «Беларускі саюз музычных дзеячаў», старшыня праўлення ГА «Віцебскае музычнае таварыства»
Рабаконь Аліна Аляксандраўна	Саветнік старшыні ГА «Прадпрымальнікі Палтаўшчыны» (г. Палтава, Украіна)
Растоўская Вольга Міхайлаўна	Асістэнт кафедры сацыяльна-гуманітарных дысцыплін Віцебскага дзяржаўнага тэхналагічнага ўніверсітэта, к. філас. н.
Рогач Вера Валянцінаўна	Старшы навуковы супрацоўнік Віцебскага абласнога краязнаўчага музея
Русецкі Аркадзь Уладзіміравіч	Прафесар кафедры агульнай гісторыі і сусветнай культуры Віцебскага дзяржаўнага ўніверсітэта імя П.М. Машэрава, д. гіст. н., прафесар
Русецкі Юрый Аркадзевіч	Дырэктар Інстытута перападрыхтоўкі і павышэння кваліфікацыі кадраў Віцебскага дзяржаўнага ўніверсітэта імя П.М. Машэрава, к. гіст. н., дацэнт
Саковіч Антаніна Георгіеўна	Член Акадэміі народнага мастацтва (г. Масква, Расія), мастацтвазнавец
Свістунова Алена Генадзеўна	Старшы навуковы супрацоўнік Музея «Віцебскі цэнтр сучаснага мастацтва»
Сіліна Аліна Віталеўна	Навуковы супрацоўнік Музея гісторыі Віцебскага народнага мастацкага вучылішча
Скап'юк Вераніка Анатолеўна	Намеснік дырэктара па выхаванчай рабоце Полацкай дзяржаўнай гімназіі № 1 імя Францыска Скарыны
Слесарава Таццяна Пятроўна	Дацэнт кафедры агульнага і рускага мовазнаўства Віцебскага дзяржаўнага ўніверсітэта імя П.М. Машэрава, к. філал. н., дацэнт
Смірнова Таццяна Рафаілаўна	Вядучы навуковы супрацоўнік Дзіцячага музея г. Полацка, філіяла ННПКМЗ
Струнчанка Андрэй Андрэевіч	Намеснік дырэктара па аматарскай творчасці і культурна-дасугавай дзейнасці Віцебскага абласнога метадычнага цэнтра народнай творчасці
Хадкевіч Вольга Уладзіміраўна	Метадыст ясляў-сада № 29 г. Полацка

Хмяльніцкая Людміла Уладзіміраўна	Галоўны рэдактар гістарычнага навукова-папулярнага альманаха «Віцебскі сшытак»
Цітова Наталля Іванаўна	Педагог дадатковай адукацыі Віцебскага гарадскога цэнтра дадатковай адукацыі дзяцей і моладзі, кіраўнік музея 6-га далёкабамбардзіровачнага Берлінскага ордэна Кутузава III ступені авіяцыйнага палка
Шкіранда Фёдар Іванавіч	Старшы выкладчык Віцебскага філіяла УА ФПБ «Міжнародны ўніверсітэт «МІТСО»
Шышанаў Валерый Аляксеевіч	Намеснік дырэктара па навуковай рабоце Віцебскага абласнога краязнаўчага музея
Юпатаў Антон Нікіфаравіч	Вядучы архівіст Дзяржаўнага архіва Віцебскай вобласці
Юрчак Дзяніс Валер'евіч	Галоўны спецыяліст упраўлення культуры Віцебскага аблвыканкама, к. гіст. н., дацэнт

ЗМЕСТ

Прадмова	3
--------------------	---

ДА 325-ГОДДЗЯ «БІБЛІІ ДЛЯ НАРОДА» ВАСІЛІЯ КОРАНЯ

<i>Вакар Л.У.</i> Біблія Васіля Кораня ў кантэксте беларускай культурнай традыцыі	4
<i>Пензин В.П.</i> Библия Кореня – духовный памятник русского и белорусского народов	12
<i>Сакович А.Г.</i> О работе над книгой «народная гравированная книга василия кореня 1692–1696» и о современных ошибках в Интернете и прессе о Библии Кореня	17
<i>Годлевская А.А.</i> Историко-культурные аспекты творчества белоруса Василия Кореня, его народная гравированная книга Библия (XVII в.) как явление синтеза западноевропейского и русского искусства.	22
<i>Лецинский М.А.</i> Проблемы библиографии, освещения в СМИ и литературе истории издания и судьбы гравированной Библии Василия Кореня.	30

ГІСТАРЫЧНАЕ КРАЯЗНАЎСТВА

<i>Арлова А.Г.</i> 1812 год у гісторыі в. Бачэйкава.	44
<i>Бараноўскі А.В.</i> Стаўленне кіраўніцтва Віцебскай губерні да вяртання Віцебшчыны ў склад БССР праз прызму справы А. Анохіна.	47
<i>Бондарева Е.М., Валиев М.Г.</i> Витебский период в истории семьи Цшохеров	50
<i>Гайдукоў К.П.</i> Поўныя кавалеры ордэна Працоўнай Славы – ураджэнцы і жыхары Віцебскай вобласці.	55
<i>Иванова Т.П.</i> Уроженцы Витебской губернии – участники русско-турецких войн и кампаний солидарности с болгарским народом	63
<i>Каралёў М.Г.</i> Унаўская латышская школа на фоне часу	68
<i>Карпекін К.Р.</i> Сельскія населеныя пункты паўночна-ўсходняй Беларусі ў канцы XVIII – пачатку XXI ст.	70
<i>Лабохо Н.В.</i> Матэрыяльны аспект повсядзёнай жыццёвай полочан в 1944–1953 гг.	78
<i>Леоненко С.П.</i> Праведники народов мира – уроженцы Бешенковичского района	83
<i>Лецинский М.А.</i> Новое о жизни и деятельности Александра Казарского по материалам российских архивов	87
<i>Мандрык І.У.</i> Пасляваеннае адраджэнне народнай гаспадаркі Віцебшчыны	93
<i>Мясоедова С.Н., Орловский Г.С.</i> К истории трансформации помещичьих усадеб. Имение Подберезье Мишковской волости Витебского уезда	102
<i>Никитин С.П.</i> Освобождение Зароновского края от немецко-фашистских захватчиков: известные и малоизвестные страницы	107
<i>Півавар М.В.</i> Прапановы па зберажэнні гісторыка-культурных каштоўнасцей на тэрыторыі Віцебскай вобласці.	110

<i>Ростовская О.М.</i> Культурный ландшафт Витебска XIX – начала XX в. в воспоминаниях очевидцев	115
<i>Титова Н.И.</i> «Команда молодости нашей»: основатель витебской школы гимнастики Викентий Дмитриев	120
<i>Шкирандо Ф.И.</i> Некоторые вопросы зарождения и деятельности молодежной печати Витебска 1918–1925 гг.	126
<i>Юрчак Д.В.</i> Этапы формирования белорусского законодательства в сфере сохранения археологического наследия	131

МАСТАЦТВАЗНАЎСТВА. КУЛЬТУРНА-АСВЕТНЫЯ ЎСТАНОВЫ Ў СІСТЭМЕ СУЧАСНАГА КРАЯЗНАЎСТВА

<i>Барановский А.Л.</i> Мгновения жизни белорусского фотохудожника: к 85-летию Николая Алексеевича Шарая	138
<i>Воднева И.П.</i> История одного предмета. Фотография «Полоцкая футбольная команда «Спартак», 1951 г.»	144
<i>Давидовская О.Н.</i> Дар Евдокиму Романову от «витебских белоруссов» (история одного фотоальбома)	147
<i>Котович Т.В.</i> 100-летие УНОВИСа: витебский период Казимира Малевича	152
<i>Куксёнак М.В.</i> Забыць не маем права (з вопыту падрыхтоўкі да выдання зборніка ўспамінаў аб вайне)	157
<i>Лисов, А.Г., Правилон В.П.</i> Возвращение к музыкальным традициям. Из истории Витебского музыкального училища (вторая половина 1940-х – 1950-е гг.)	160
<i>Лисов А.Г., Свистунова Е.Г.</i> Проблемы изучения ранней биографии скульптора Осипа Цадкина.	172
<i>Мартиневич С.В.</i> О киносъёмках Витебска 1920–1930-х гг.	180
<i>Нікіціна Л.К.</i> Гістарычны атлас Заронаўскага краю	186
<i>Пирогова О.В., Гончарова И.В.</i> Устав Общества полоцкой библиотеки как исторический источник (из фондов Центральной научной библиотеки им. Якуба Коласа Национальной академии наук Беларуси)	191
<i>Рогач В.В.</i> Плакетка «Л.Н. Толстой» в собрании Витебского областного краеведческого музея	194
<i>Русецкий А.В., Русецкий Ю.А.</i> Так бывает редко, но с Юрием Таричем это случилось...	203
<i>Рябоконе А.А.</i> Традиции европейских школ-метризов в учебно-воспитательном процессе теоретического отдела Полтавского музыкального училища им. М.В. Лысенко.	214
<i>Смирнова Т.Р., Хадкевич О.В.</i> Музейно-образовательный проект «Чтобы помнили...» как фактор формирования нравственно-патриотического воспитания детей старшего дошкольного возраста (из опыта работы Детского музея г. Полоцка и ГУО «Ясли-сад № 29»)	218
<i>Струнчанка А.А., Лялькіна А.М.</i> Віцебскі абласны метадычны цэнтр народнай творчасці. Шлях да сцвярджэння: гісторыя і сучаснасць	221

<i>Хмельницькая Л.В.</i> О портрете Эмили Плятер и художнике Августине Недзвецком	225
<i>Шишанов В.А.</i> Общедоступные библиотеки Витебска по материалам периодической печати второй половины XIX – начала XX в.	229
<i>Юпатов А.Н.</i> Библиотечное дело в Витебской губернии в 1917–1924 гг. . . .	238

**ЛІТАРАТУРНАЕ КРАЯЗНАЎСТВА. МОВАЗНАЎСТВА.
УСТАНОВЫ АДУКАЦЫІ Ў СІСТЭМЕ СУЧАСНАГА КРАЯЗНАЎСТВА**

<i>Аляксеева Т.У.</i> Выхаваўчы патэнцыял казак Уладзіміра Караткевіча.	249
<i>Аніськович М.М.</i> Научно-педагогическая деятельность преподавателей Полоцкого педагогического института в 1953–1954 гг.	253
<i>Анучына Н.У.</i> Выданні беларускай дыяспары як крыніца вывучэння роднага краю.	256
<i>Бароўка В.Ю.</i> Этэтычная мемарыялізацыя пісьменнікаў Віцебшчыны ў баладах В. Шніпа	260
<i>Гладкова Г.А.</i> Тапанімічная прастора рамана Ф.А. Асяндоўскага «Lisowczyscu»	265
<i>Дубоўская Т.А.</i> Курсы беларускай мовы «Мова нанова Віцебск» як феномен нефармальнай адукацыі.	269
<i>Жуковский В.В.</i> Средства обучения курсу «Оршеведение»	271
<i>Казлова А.У.</i> Мова прыпевак Полацкага рэгіёна	275
<i>Кошман П.Р.</i> Рэгіянальнае і нацыянальнае ў ідэйна-мастацкай канцэпцыі аповесці «Удог» Ф. Сіўко.	281
<i>Навасельцава Г.В.</i> Дэтэктыўны раман у творчасці Людмілы Рублеўскай . . .	285
<i>Наумова Н.М.</i> Ойконимы Полоцкого района	291
<i>Новак Г.Г.</i> Из истории Витебской городской станции юных техников.	296
<i>Подлитский А.М.</i> Поэт Александр Береза	300
<i>Силина А.В.</i> Непростая биография Бориса Шабера	304
<i>Скопьюк В.А.</i> Памятнику – новая жизнь.	307
<i>Слесарева Т.П.</i> Конфессиональная лексика в поэзии Владимира Короткевича и Елены Крикливец: морфолого-семантический аспект.	312
<i>Хмельницькая Л.В.</i> Ян-Игнатий Моль: поэт, драматург и переводчик эпохи позднего Просвещения	317
<i>Шишанов В.А.</i> Витебские «фермопилы» (к истории одного урбанонима) . . .	323

**РЭЛІГІЙНАЕ КРАЯЗНАЎСТВА:
ХРЫСЦІЯНСКАЯ СПАДЧЫНА ВІЦЕБШЧЫНЫ**

<i>Басенко Р.А., Год Н.В.</i> Организация молодежной политики иезуитов в Витебске: историко-педагогические аспекты.	327
<i>Дедушкова Е.Г.</i> Храмы помнят всё: Свято-Богоявленский собор в Полоцке. .	332
<i>Ермалёнак В.А.</i> Касцёл і парафіі ў Мёрах у XVII–XVIII стст.	338

<i>Золотая Ю.В.</i> Троицкая (Черная) церковь в Витебске – утраченный памятник историко-культурного и духовного наследия Беларуси . . .	344
<i>Кулинок О.И.</i> Лингвистический анализ православного экклезионимного пространства г. Полоцка и Полоцкого района	349
<i>Паўловіч М.</i> Аглонская базіліка	355
Дадаткі	359
Звесткі пра аўтараў	415